

שיעור כללי

אם למקרא ואם למסורת

נעסוק היום בסוגייה המצויה במקומות רבים בש"ס והיא אם למקרא ואם למסורת. תחילתה של הסוגיה אצלנו בסנהדרין ד'. וענפיה בכל מרחבי הש"ס. נראה כמה שיטות ראשונים ונשתדל לבאר כמה לימודים.

סוגייתנו

- ראה סוגייתנו ג: 'תנו רבנן דיני ממונות בשלשה רבי אומר בחמישה', עד ד'. למטה 'מתקיף לה רב אחא בר יעקב.
- ראה דברי רש"י בסוגיין ובסוכה ו: ד"ה 'יש אם למסורת' ובמכות ז: ד"ה 'יש אם למסורת'.
- ראה דברי תוספות אצלנו ד. בד"ה 'ורבנן' [וראה סוגיית הגמ' בשבת]. ועוד ראה תוס' ד"ה 'כלהו סבירא להו'.
- ראה חידושי הר"ן בסוגיין מה שכתב לבאר את הענין.
- וראה חידושי המאירי בסוגיין.

מקורות כלליים בענייננו

- ראה ספר יראים סימן קטז' מה שכתב בנדון 'יש אם למקרא ויש אם למסורת'.
- וראה גמ' ברכות י. במעשה דרבי מאיר וברוריה.
- עיין בראשית רבה על ויט אהלה של אברהם אבינו. וראה פסוקים בענין אהלה.

ביאורים לכמה דרשות

- **אשר ירשיעון אלהים:**
- ראה משנה לקמן כג. זה בורר וגמרא שם ודברי היד רמ"ה שם וראה רא"ש בסימן ב' שם ודברי הנימוקי יוסף שם.
- **בסכת בסכת בסכות**
- ראה לשונות הפסוקים ותרגום אונקלוס שם.
- ראה לשון הפסוקים בשירת דוד בשמואל ב' ובישעיה ומפרשים שם.
- **יראה – יראה**
- ראה רש"י בסוגיין ד:
- ראה הפסוקים בכי תשא ובמשפטים ובפרשת וירא.

רש"י מסכת סוכה דף ו עמוד ב

יש אם למסורת - כמה שכתב משה ומסר בספר תורה לישראל, היא האם והעיקר, ולא כמו שהוא נקרא.

רש"י מסכת מכות דף ז עמוד ב

יש אם למסורת - כמה שנמסרה כתב של תיבה למשה אנו צריכין לדורשה ולא לפי המקרא כשאתה קורא ונשל אתה מוסיף הברה של אל"ף או של ה"א בין נו"ן לשי"ן ולפי המסורת ונישל כתיב ופירושו נישל שהשיל הברזל מן העץ המתבקע ומצא את רעהו ורבנן סברי יש אם למקרא ונשל קרינן לשון פעל הברזל עצמו נשל מעל עצו.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נה עמוד ב

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל האומר בני עלי חטא - אינו אלא טועה, שנאמר ושם שני בני עלי (עם ארון ברית האלהים) חפני ופנחס כהנים לה'. סבר לה כרב, דאמר רב: פנחס לא חטא. מקיש חפני לפנחס, מה פנחס לא חטא - אף חפני לא חטא. אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים, מתוך ששהו את קיניהן, שלא הלכו אצל בעליהן - מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום. גופא, אמר רב: פנחס לא חטא, שנאמר ואחיה בן אחיטוב אחי אי כבוד בן פנחס בן עלי כהן ה' וגו' אפשר חטא בא לידו, והכתוב מייחסו? והלא כבר נאמר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער וענה מאהלי יעקב ומגיש מנחה לה' צבאות, אם ישראל הוא - לא יהיה לו ער בחכמים ולא עונה בתלמידים, ואם כהן הוא - לא יהיה לו בן מגיש מנחה. אלא לאו שמע מינה - פנחס לא חטא. אלא הא כתיב אשר ישכבן! - ישכבן כתיב. -

והכתיב אל בני כי לא טובה השמעה! - אמר רב נחמן בר יצחק: בני כתיב. והכתיב מעברים! - אמר רב הונא בריה דרב יהושע: מעברים כתיב. והכתיב בני בליעל! מתוך שהיה לו לפנחס למחות לחפני ולא מיחה - מעלה עליו הכתוב כאילו חטא.

חידושי הר"ן מסכת סנהדרין דף ד עמוד ב

ואיכא מ"ד דכל פלוגתא דיש אם למקרא ולמסורת הכי היא דכ"ע אית להו יש אם למקרא שלא לחנם אנו קוראים כן אלא למ"ד יש אם למסורת ס"ל דלמסורת נמי דרשינן ומ"ד יש אם למקרא ס"ל דלא משגחינן אמסורת כלל אלא קרא בדקרינן וליתא דהא פלוגתא דקרנת קרנות ובסכת בסוכות מאן דאית לי' יש אם למסורת מסורת דריש ולא מקרא שאם אתה סומך על המקרא נפשי טובא אלא ש"מ דמאן דאית לי' מסורת לית ליה מקרא. וב"ת א"כ מאן דדריש מסורת האיך אפשר שלא יחוש למקרא המקובל בידיו. י"ל היכא דשני קרא ממסורת איכא למימר שעל המסורת סמך הכתוב והמקרא אינו אלא דרך צחות כגון בסוכות ובקרנות שאין המקרא מחלקת מחזור שאין במשמע קרנות וסוכות שבאו למניין אבל בשבעים ושבעים שהוא מחלוקת מפורסם רחוק הוא שנאמר שלא נשגיח על המקרא ונאמר שבעים. ואפשר שנאמר שלשון שבעים אף על פי שמשמעו שתי שבועות כמו כן אפשר שבבין ממנו שבועות הרבה ואפשר שהם עשר כמו המסורת שהוא שבעים. ובמקום שלא שנה הכתוב המסורת מן המקרא אין לנו לבטל המקרא שאף הוא מסורת הוא ולא הורע כחו בשביל שהוא מקובל כן בקריאתו הלכך מי שדורש מסור' אפשר לדורש את המלה בכל מה שאפשר לקרותה ולא במקראה בלבד. וזהו מה שאמרו למעלה יכול בחלב אמו להביא אסור אף בַּחֲלָב ולא להוציא את החלב כמו שכתבנו למעלה. וזהו דעת מי שדורש יראה יראה שסומך על המסורת שאם סמוך על המקרא לא היה דורש אלא יִרְאֶה בלבד. וזהו שהקשו דיראה יראה כי הדדי נינהו ופליגו דאשכחן נמי דאית להו יש אם למסורת ה"ר דוד.

בית הבחירה (מאיר) מסכת סנהדרין דף ג עמוד ב

אף על פי שקריאת התיבות בנקוד המסור להם הוא העיקר שהולכין אחריו יש כח ביד חכמים לפעמים לדון על פי קבלתם מכח המסורת במה שאין מזו הריסה למקרא הא במה שהמסורת מכחיש את המקרא אין לך עמו דין ודברים המשל בזה הרי שנכתבו לדעת ר' שלשה פעמים אלהים בפרשת שומרים וכשפרנסת את הראשון לגופו נשארו שנים ואף על פי שאין לך רבוי במלת אלהים שהרי אף ליחיד היא אמורה לפעמים מ"מ מכיון שאמר ירשיעון הורה שהם שנים ולמדנו השני לו בגזירה שוה ממנו לשנים והרי הן ארבעה ומוסיפין אחד לצרך בית דין נוטה ונמצאו חמשה וחכמים נחלקו עמו שיש אם למסורת וירשיען כתוב בלא וא"ו לרמז שאין בו הוראה אלא לאחד שלשון אדנות נאמר בלשון רבים לפעמים ואין כאן אלא שנים ואחד לנטיה ונמצאו שלשה וכן הלכה:

ספר יראים סימן קטז [דפוס ישן - רפה]

וראינו גירסות התלמוד ושיטת התנאים חלוקות בדיון יש אם למקרא ולמסורת, יש מקומות שדורש מקרא ומסורת דברי הכל כמו שכתב עבד וקרינן עובד [ב"מ ל' א'] כתיב יתן וקרינן יותן [כ"ב ב'] הא כיצד עובד דומיא דעבד לא תחונם לא תחנם לא תחנים [ע"ז כ' א'], ר' עקיבא בסנהדרין פ"א [ד' א'] בבכורות פ' כל פסולי המוקדשים [ל"ד א'] סבר יש אם למקרא ובפסחים פרק כל שעה [ל"ו א'] יש אם למקרא ולמסורת גבי לחם עני ועוני. ר' שמעון בקדושין פ"א [י"ח ב'] דריש מקרא ומסורת גבי בבגדו בה בסנהדרין פ"א [ד' א'] גבי בסכת בסכת בסוכות דריש יש אם למקרא. והא לא קשיא שיש לומר במקום שאין מכחישים מקרא ומסורת זה כמו בבגדו בה שיכול לדרש שניהן דורש שניהן ובמקום שאין יכול לדרש שניהן שמכחישים זה את זה דורש יש אם למקרא. ויש מקומות שדורשין אם למסורת לדברי הכל, כמו בע"ז פ"א [ח' א'] דאמרינן מקרן כתיב ולא מקשינן הניחא למ"ד יש אם למסורת שפיר אלא וכו'.

ועוד יש לתמוה במקום שנשתנה מקרא ממסורת, למאן דאמר יש אם למקרא שינוי מסורת למה. ולמ"ד יש אם למסורת שינוי מקרא למה. למה לא נקרא כדינו אחרי שלא ניתן לדורש כלום בשינוי. ולפי סברתי שאפרש, נתרצו כל הקושיות חלוקת התנאים וחלוקת התלמוד. נ"ל שכל החולקים במקרא למסורת בדייקנות לשון הקדש חולקין, ואפרש אחד מהן והמותר ממנו ילמדו: בסכת בסכת בסוכות, רבנן סברי יש אם למסורת סוברין הדייקות דין הברת או להיות בו מה שחסר וי"ו לדרש. וא"ת אחרי שעקר בחסרון וי"ו אינו חוששים למקרא לדורשו כלום למה לא יקרא ע"ד האמת בסכת למה יקרא לשון רבים, אומרים לך אין לך קריאת לשון רבים שיבוש דאסוכות דעלמא כמה שנים קאי ולא אחדא סוכה ולחשבון דפנות. ור' שמעון סבר יש אם למקרא שאין דרך המקרא לכתוב לשון רבים משום סכות דעלמא, הלכך לדרשה אתא לחשבון דפנות קרינא בלשון רבים. וא"ת למה לא נכתב בוי"ו על דרך האמת בלשון רבים אחרי שחסרות הוי"ו אינו נדרש לכלום, אמר לך ר"ש דרך האמת גם להיות הברת אות בלא וי"ו ומצינו דרך שניהן להיות בוי"ו ובלא וי"ו: ראבן כלם כלה כלו, ובי"ו: חור, אשור, אסור. ורבנן סוברים בכ"מ שיש חסרון וי"ו לדרשה אתא הלכך יש לנו לדרש חסרון וי"ו ומקרא מתרץ מסוכות דעלמא ובעובד ועבד ויותן ויתן דין הדייקות בלשון העברי להיות בו וי"ו הלכך חסרון וי"ו לדרשה. ואם באנו לדרש חסרון וי"ו ויש אם למסורת ולא למקרא למה לא יקרא ע"ד האמת עבד, הלכך מה שנקרא עובד לדרשה צריך לדרש שניהם. ויש לנו להשוות סברת דייקות לשון העברי אחרי סברת מה שאינו יכול לתת טעם לשנוי, ... אבל אנו שאין אנו בקיאים כמו בעלי התלמוד אין לנו להשוות ולהקשות מזה לזה. ואם בא חכם לומר בקי

אני ונבון לא כיון לדברי על זאת, שכמה חכמים שמשתי ולא ראיתים שוים לדעת אחד, כל אחד בודה לפי דעתו וגם בודה היום כך ולמחר כך, וקושיות וחלוקות לשון העברי בהברות בחסרות ויתרות אף כשהם מפעל אחד וגזרה אחת שניהם יוכיחו לאומר בקי אני צריך לפרש כי רבו מארבה בלא מספר, הלכך כל אדם יבלום פיו מלומר חכמתי להשוותם, ומתוך כך ירצה להקשות מתנא לתנא ידידיה אדידיה כאשר הקשה התלמוד. ולפי סברא זאת שפרשתי, אין להקשות ולתמוה על התלמוד מדעתינו:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף י עמוד א

הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערו ליה טובא, הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עלויהו כי היכי דלימותו. אמרה ליה בוריא דביתהו: מאי דעתך? - משום דכתיב: יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים? חטאים כתיב! ועוד, שפיל לסיפיה דקרא: ורשעים עוד אינם, כיון דיתמו חטאים - ורשעים עוד אינם? אלא, בעי רחמי עלויהו דלהדרו בתשובה - ורשעים עוד אינם.

בראשית רבה (וילנא) פרשת לך לך פרשה לט

ויט אהלה אהלה כתיב מלמד שנטע אהל שרה תחלה ואח"כ נטע אהלו.

פסוקים בהם מופיע אהלה

1. בראשית פרשת נח פרק ט פסוק כא

(כ) וַיַּחַל נֹחַ אִישׁ הָאֶדְמָה וַיִּטַּע כָּרִם: (כא) וַיִּשְׁתְּ מִן הַיֵּין וַיִּשְׁכָּר וַיִּתְּגַל בְּתוֹךְ אֶהְלָה: (כב) וַיֵּרָא חָם אָבִי כְנָעַן אֶת עֶרְוַת אָבִיו וַיַּגֵּד לִשְׁנֵי אֶחָיו בְּחוּץ:

2. בראשית פרשת לך לך פרק יב פסוק ח

(ז) וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר לוֹזְרָעָךָ אֶתְּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאָה אֵלָיו: (ח) וַיַּעֲתֶק מִשָּׁם הָהָרָה מִקְדָּם לְבֵית אֵל וַיֵּט אֶהְלָה בֵּית אֵל מִיָּם וְהָעִי מִקְדָּם וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' וַיִּקְרָא בְּשֵׁם ה':

3. בראשית פרשת וישלח פרק לה פסוק כא

(יט) וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקְבֹּר בְּדֶרֶךְ אֶפְרַתָּה הוּא בֵּית לָחֶם: (כ) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מִצְבֵּה עַל קִבְרָתָהּ הוּא מִצְבֵּת קִבְרַת רָחֵל עַד הַיּוֹם: (כא) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אֶהְלָה מִהֲלָאָה לְמַגְדַּל עֵדֶר: (כב) וַיְהִי בְּשָׁכֵן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהוּא וַיִּלָּךְ רָאוּבֵן וַיִּשָּׁכֵב אֶת בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ וַיְהִי בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנַיִם עָשָׂר: (כג) בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רָאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וַיהוּדָה וַיִּשְׁשֹׁכֶר וַזְּבֻלֹן:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כג עמוד א

משנה: דיני ממונות בשלשה. זה בורר לו אחד, וזה בורר לו אחד, ושניהן בוררין להן עוד אחד, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: שני דיינין בוררין להן עוד אחד.

גמרא: מאי שנא דעבדי הכי? - אמרי במערבא משמיה דרבי זירא: מתוך שזה בורר לו דין אחד וזה בורר לו דין אחד, ושניהן בוררין להן עוד אחד - יצא הדין לאמיתו.

יד רמ"ה מסכת סנהדרין דף כג עמוד א

ואסיקנא דהכי קאמר זה בורר לו דין אחד וזה בורר לו דין אחד ושניהן בוררין להן עוד אחד מאי טעמא כדי שיהא זה מהפך בזכותו של בעל דין (שביררו זה) [זה שביררו] והלה מהפך בזכותו של שני שביררו והשלישי שנתרצו בו שניהם אין דעתו נוטה לאחד מהם יתר מחבירו אלא מכריע את דבריהם לאמת והדין נגמר בשניהם ונמצא הדין יוצא לאמתו:

מפני שיש חסרי דעת טועין בדברי רש"י ולמדין ממנו שהדיין יש לו להפך בזכות אותו שביירר ועומד במקומו לחפות בדברים אשר לא כדן ונהגו כמה אנשים לברור להם בעל תחבולות ונתלין בדברי רש"י שמשמע שיש לו להפך בזכותו. וחלילה וחס לא דקדקו בדבריו שכתב דסברי הרי אני ביררתי. כי הוא סובר כך שיהפך בזכותו יותר מבזכות האחר ומתוך זה ציית לדיניהן. אבל הדיין עצמו חלילה לו למצוא סברא לזכותו אם לא שיראה לו דין גמור אבל אם היה יכול להטעות את חבריו לקבל סברתו אף על פי הוא מסופק בה הרי זה בכלל מטה משפט אבל מתוך שזה ביררו מבין דבריו לאשורו ואם יש לו שום צד זכות נושא ונותן עם חברו וכן עושה הדיין האחר לשני נמצא לא נשאר זכות (לא) נסתרה ונעלם לשניהם והשלישי שומע משא ומתן של שניהם ומכריע ביניהם ויוצא הדין לאמתו.

ויקרא פרק כג, לד', מב-מג

(לד) דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לֵה'... (מב) בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַסֻּכּוֹת: (מג) לְמַעַן יָדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

תרגום אונקלוס ויקרא פרק כג

(מב) במטליא תתבון שבעא יומין כל יציבא בישראל יתבון במטליא: (מג) בדיל דידיעון דריכון ארי במטלת ענני (עננין) אותיבית ית בני ישראל באפקותי יתהון מארעא דמצרים אנא יי אלהון:

דברים פרק טז, יג

חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ שִׁבְעַת יָמִים בְּאֶסְפֹּף מִגֶּרְךָ וּמִיִּקְרְךָ:

שמואל ב פרק כב, יב

וַיֵּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סָכּוֹת חֲשֵׁרֶת מִיָּם עָבִי שְׁחָקִים:

תרגום יונתן נביאים שמואל ב פרק כב פסוק יב

וְאֶשְׁרֵי שְׂכִינָתָהּ בְּעֶרְפִּילָא וְעֵבֶן יָקָר סָחֹר סָחֹר לִיה מְחִית מִן תְּקִיפִין מִרְכָּפַת עֲנַנִין קְלִילִין בְּרוּם עֲלָמָא:

רש"י שמואל ב פרק כב פסוק יב

(יב) וישת חשך סביבותיו - לסוכה כענין שנאמר ויהי הענן והחשך מפסיק בין מצרים לישראל:

חשרת מים עבי שחקים - מאין היה החשך עבי שחקים היו שהן חושרין מים על הארץ:

ישעיהו פרק א, ח

וְנוֹתְרָה בֵּית צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְּכֶרֶם כְּמִלּוּנָה בְּמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה

שמות פרק כג, יז

שְׁלֹשׁ פַּעֲמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זָכוּרָךְ אֶל פָּנַי הָאֵדָן ה':

שמות פרק לד, כג

שְׁלֹשׁ פַּעֲמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זָכוּרָךְ אֶת פָּנַי הָאֵדָן ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

בראשית פרק כב, יד

וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יֵרָאֶה אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהָר ה' יֵרָאֶה